

סגולה נוראה ליום הדין

הטעם שר"ה הוקדם ליוהכ"פ | כפרה על דברים המעכבים את התשובה | חידוש הרש"ש
במצות השופר | מעלת איש"ר בכל כוחו |

כבר מפורסם בעולם התורה קושית הגר"י בלאזר זלה"ה, מדוע הוקדם יום ראש השנה ליום הכיפורים, דלכא' מן הראוי היה, דקודם שנעמוד לדין על מעשינו, יהיה יום מחילה וסליחה, באופן שנבוא זכאים ליום הדין. והדברים מפורסמים בבי מדרשא. ובסיעתא דשמיא, נבא לבאר הדברים, ע"פ המבואר בדברות רבותינו.

בגמרא שבת (קיט:): אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה אמן יהא שמיא רבא מברך בכל כחו - קורעין לו גזר דינו, שנאמר בפרע פרעות ב' ישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מאי טעמא בפרע פרעות - משום דברכו ה'.

רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה - מוחלין לו, כתיב הכא בפרע פרעות וכתוב התם כי פרע הוא.

אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים. אל תיקרי שמר אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? - אמר רבי חנינא: אל מלך נאמן.

ויש להבין פירוש הדברים 'פותחין לו שערי גן עדן'. וכבר העיר בעל הבן איש חי, (בספרו בן יהוידע): דלכאורה צריך להבין, מה כוונת הגמרא "פותחין לו שערי גן עדן", אם אכן הוא צדיק ובעל מעשים טובים, בלאו הכי יכנס לגן עדן, ואם אינו צדיק ובעל מעשים, אלא להיפך, אם כן מה יש לו לעשות בגן עדן, הלא מקומו בגהינם.

ומסביר רבנו יוסף חיים, והנה הדברים בלשונו הקדושה: ונראה לי בסיעתא דשמיא, דהנשמה בשעת פטירתה מן הגוף פורחת באויר כדי ללכת לגן עדן, אם היא צדקת. אך ודאי אין פותחין לה שערי גן עדן אלא עד שתגיע לשער, אבל זה העונה אמן בכל כוחו, זכות זו יועיל לה שפותחין לה שערי ג"ע תיכף ומיד מעת שהתחילה לילך באויר עולם הזה בכדי שתראה מרחוק את שערי ג"ע פתוחים לפניה, קודם שתגיע להם, ויש לה נחת רוח בזה. וגם הוא סימן של מעלה גדולה אצל הצדיקים ואין לה פחד מלהט החרב אשר שמה חוץ לשערי ג"ע כשתראם מרחוק קודם שתגיע אצלם, אלא פותחין אה את כל השערים תיכף ומיד!

וצריך להבין, איך יתכן שבאמירת כמה מילים, זוכים להבטחות כאלה גדולות ועצומות? כמו כן עלינו להבין, איך יתכן שבזכות אמירת 'אמן יהא שמיא רבה' נזכה למחית כל העוונות?

ונראה, דהנה ישראל עם קדושים. גם האנשים הרחוקים ביותר, שעדיין לא שבו בתשובה שלימה, אבל לכולם יש לכל הפחות 'הרהורי תשובה'. וכבר ידענו שבכח התשובה לנקות ולטהר את החוטא 'כמי שלא חטא מעולם', וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מתשובה ה"ב). אמנם יש עוונות המעכבות את התשובה, ומה שיעשה תשובה לא יועיל כל עוד יש דברים המעכבים את התשובה.

והעוון החמור ביותר הוא עוון חילול ה' שאין לו כפרה וכמו שמבואר בגמ' יומא (דף פו.): עבר על עשה ושב - אינו זו משם עד שמוחלין לו. וכו', אבל מי שיש חילול השם בידו - אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעיהו פרק כב): ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון.

נמצא איפה, שהעוון של חילול השם, הוא כ"כ חמור, עד שאין לו כפרה בעולם הזה, ורק בשעת המיתה.

ומהו עוון חילול ה', מבואר שם בגמ', היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחה ולא יהיבנא דמי לאלתר. ופרש רש"י, וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני מזלזל גזלן ולומד ממני להיות מזלזל בגזל. חילול ה', חוטא ומחטיא אחרים.

ונמצא, שעוון זה של חילול השם, אפשר להיכשל בו בקלות רבה, וכגון אם מישהו למד מאיתנו שלא לדקדק באיזה מצוה, או חלילה 'לזלזל' באיזה מצוה, שזה נידון בכלל חילול השם שאין לו כפרה.

לפיכך, פעמים ואדם מתאמץ לשוב בתשובה בכל כוחו, מתפלל, מרבה בצדקות, ועושה כל אשר לאל ידו, אבל תפילתו שבה ריקם, כיון שיש בידו עוון של חילול השם.

אמנם רבנו יונה בשערי תשובה (שער א' אות מז), ומצא תרופה למכתו, כי מעיקרי התשובה לתקן את אשר חטא, מידת תשובתו כנגד מידת משובתו, לפיכך יש לו לעסוק ב"קידוש השם". כיון שחטא בחילול השם, יעסוק בקידוש השם ויתכפר לו.

והנה מבואר ברש"י (סוטה מט. ד"ה קדושה דסידרא. ועי' בגשר החיים ח"א עמ' שטז). שע"י אמירת אמן יהא שמיה רבה מקיימים מצות קידוש ה'.

ולפ"ז מבואר מאוד מדוע העונה איש"ר בכל כוחו מוחלין לו כל עוונותיו, לפי שמקיים מצות קידוש ה' שבכוחה להסיר את הדברים המעכבים את התשובה שזה חילול ה', ונמצא דאם שב בתשובה זמן רב והתפלל כל חודש אלול וכו', אבל תשובתו לא התקבלה כיון שהיה בידו עוון חילול ה'. אבל כשענה איש"ר בכל כוחו תיקן ענין זה, ותשובתו התקבלה, ומוחלין לו על כל עוונותיו.

והדברים נוראים.

ומצאתי לאחי המהר"ל מפראג בספר החיים (ח"ב פ"ח) שכ' להסביר את הטעם שהבן אומר קדיש על אביו, ושעל ידי כך מעלהו ממדרגה למדרגה, וזה תורף דבריו: לפי שאין מיתה בלא חטא, ורובם מתים בעוון חילול השם, ועוון זה אינו מתכפר עד מותו, ולכך

עומד הבן של החוטא הזה שמת ואומר לפני התיבה יתגדל ויתקדש כו', וגורם קידוש השם בעולם, ומיד מתכפר עוון חילול שעשה. ע"ש וזה כמו שנ"ת.

לפי האמור נוכל להבין נקודה נוראה שכ' המשנה ברורה (סימן נו ס"ק א) וזה לשונו: יכוין לשמוע הקדיש מפי השליח ציבור, כדי שידע על מה הוא עונה אמן יהא שמייה רבה, ואמן שאחר דאמירן בעלמא. וכל שכן שצריך לזהר מאד ומאד שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה, וכתוב במסכת דרך ארץ, דרבי חמא ראה את אליהו הנביא בכמה אלפי גמלים טעונים אף וחימה לשלם לאלו, וכל המדבר באלו המקומות, עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב.

וצריך להבין למה חמור עונשו של המדבר באמצע קדיש וקדושה, עד שצריך בשביל זה כמה גמלים טעונים אף וחימה. ואטו חמור עוון זה מחילול שבת ושאר עבירות חמורות.

אכן למש"כ א"ש. כי מי שעונה אמן יהא שמייה רבה, הוא מקש את השם, אבל מי שמדבר באמצע קדיש הוא עובר בעוון חילול השם! ועל עוון זה אמרו חז"ל שאין לו כפרה!

ונראה שזה הביאור בד' הנפש החיים (ש"א פ"כ), וז"ל: וכשמכוון האדם בקדושת מחשבתו באמירת זה השבח לעורר ולהשפיע על ידו תוספת קדושה וברכה על שרש נשמתו, ומשם על נשמתו ורוחו ונפשו, גורם בזה להתם ולכלה כל עוון וחטא אשר חטא, באיזה בחינה מאלו השלשה והיו כלא היו, "וזה כל עיקר התשובה האמיתית כנ"ל לכן מוחלין לו על כל עוונותיו".

ולכאן ד' אדוננו הנפה"ח חתומים וסתומים. דמה ענין תשובה לכאן, ועניית אמן יהא שמייה רבה אינה אלא ממטבע נוסח התפילה, ואין בה לא וידוי ולא חרטה. (ובפשטות יש לבאר כוונתו, דהכמיהה הגדולה לכבוד שמים, מראה על הרצון הפנימי שלו, לעשות רצון ה' בלבד, וזה עומק התשובה האמיתית)

אמנם למה שנתבאר הדברים מאירים. דבזכות ובכח עניית אמן יהא שמייה רבה, נפתחים כל השערים, ונסתמים טענות המקטרגים, והתשובה שעשה בעבר הרחוק עולה מאליה, באין מעצור!.

ועתה נשוב לקושיית הגר"י בלאזר: מדוע הוקדם ראש השנה ליום הכיפורים, והלא מוטב היה לבא יום הדין שאנו נקיים מכל עוון.

אמנם לדרכנו הדברים ברורים. ראש השנה בא אחרי שלושים יום של תשובה ומעשים טובים. אבל, כפי שנתבאר, גם אחרי שעושים תשובה, יש עוון חילול השם המעכב את התשובה.

ובדיוק בגלל עוון זה הוקדם ראש השנה ליום"כ. בראש השנה שכל ענינו המלכת השם יתברך, והתפילה על היגלות מלכות בכל העולם כולו, אין לנו עסק עם תשובה וידוי, אלא רק עם המלכת השם, "ובכן יתקדש שמך ה' אלוקינו על ישראל עמך"!! אין לנו עסק ביום זה בעיקר במצות קידוש השם, ואחרי שבראש השנה ממלכים את השם, ומתפללים על קדושת שמו יתברך בכל העולמות, וכנאמר: וידע כל פעול כי אתה פעלתו, מיד באה אח"כ כפרת יום הכיפורים, כיון שכעת אין דבר המעכב את התשובה!

והנה שמעתי באומרים לי, בשם כ"ק הגה"ק מהר"א מבעלזא זיע"א, שאמר, שהבין בדעת הרש"ש, דבשעת השופר מהני תשובה לחילול השם. ולא פירש כיצד הבין כן בדעת הרש"ש.

ונראה, דהנה המעיין בוידוי שתיקן וסידר הרש"ש, יראה שעיקר הוידוי הוא על ג"ע חמורות ועבירות שיש בהם עוון חילול ה', וכמ"ש שם: נהנינו מהעוה"ז בלא ברכה, וגם בעת שברכנו, ברכנו ברכה חטופה בלא הזכרת שו"מ ובחסרון תיבות ואותיות, ובלי כוונה, ואחר כמה ענינים כותב עוד: התפללנו בהיותנו שייכורים ובהיותנו צריכים לנקביו, ע"כ. ובפשוט שכל זה הוא ענף מעוון חילול השם, וכמו שכתב בהדיא רבנו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות סא) וז"ל: ולא תחללו את שם קדשי (ויקרא כב לב), זה מחייבי כריתות כאשר יתבאר. ודע כי ההפסד והאבדון המצוי בנפשות המון העם הלא הוא על שפת לשון כי הם מזכירים שם שמים לבטלה וגם מזכירים מבלי מורא, ועל ענין זה פרשו רז"ל מה שכתוב (ישעי' א' ג'): ישראל לא ידע. ע"כ. עוד כתב הרש"ש שם: דיברנו בביהכנ"ס בשעת התפילה, וברור שזה גם מעוון חילול השם וכנ"ל, ומלבד שמבטל מצות מורא מקדש שיש בזה גם חילול ה', עי' בס' החינוך (מצוה שפח), וברמב"ם סה"מ (עשה כא), ובהל' בית הבחירה (פ"ז הי"א).

עוד שם: העמדנו דיין שאינו הגון, וברור שזה מכוון לד' הגמ' סנהדרין (ז):. ובסיום הוידוי כ' הרש"ש וז"ל: עברנו על חילול ה', וכו', ופגמנו פירוד בארבע אותיות הו"ה השם הגדול ברוך הוא. ע"כ.

ומבואר, שעיקר הוידוי הוא על ענינים שיש בהם חילול ה', ולדרכנו הדבר מבואר, דכיון שעוון חילול ה' אין יוה"כ מכפר, אמנם כעת בזמן תקיעת שופר שמקיימים מצוה קידוש ה' בזמן המלכת השי"ת, יש לעוון הזה כפרה, (עי' בריטב"א וכתר ראש להגר"א הסוברים שעיקר טעם השופר הוא משום דהוי המלכת השי"ת, והוא מעניני המלכיות ונתבאר בסה"ק כתר מלכות מאמר יא. ע"ש), ולזה טרח הרש"ש לסדר את פרטי הוידוי על ענין חילו ה', כיון שהרש"ש לומד שענין השופר הוא המלכת השי"ת ויש בו קידוש ה', ולכן סובר שבכח קידוש ה' לכפר על חילול ה'. והבן.

שוב ראיתי בסיעתא דשמיא, בדרשת הרש"ש שנדפסה בפלא יועץ (ערך ראש השנה) שכ' וז"ל: כי כל עיקר תיקון השופר למעלה תלוי בתשובה, והכרח גדול הוא התעוררות הלב בתשובה כהיום הזה, כי אין קול השופר פועל למעלה אם לא שעולה הקול בהתעוררות הלב בתשובה, ואפי' אם יש בידו של אדם חטא מחטאים המעכבים את התשובה כגון שהיה סיבה להחטיא את חברו, בהתעוררות תשובה ביום הזה גורם לפתוח לו שערי תשובה, עכ"ל.

ויש להבין מה שכתב הרש"ש: ואפי' אם יש בידו של אדם חטא מחטאים המעכבים את התשובה כגון שהיה סיבה להחטיא את חברו, וצ"ב מדוע הרש"ש נקט בדוגמא זו מכל הדברים המעכבים את התשובה. ונראה ברור, שדבריו הקדושים מכוונים לד' הגמ' ביזמא (פו): היכי דמי חילול השם, אמר רב: כגון אנא. אי שקילנא בישרא מטבחה ולא יהיבנא דמי לאלתר. ופרש"י: ולא יהיבנא דמי לאלתר - וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני

גזלן, ולמד ממני להיות מזלזל בגזל. ע"כ. ונמצא, שהדוגמא של הגמ' של חילול השם הוא מי שגורם להחטיא את חברו, וע"ז גופא כ' הרש"ש דמתכפר בשעת השופר. ודו"ק.

ולסיום הדברים ראיתי להוסיף, דבזמן מלחמת העולם הראשונה, בשנת תרע"ד, אשר רבים מאחינו בני ישראל סבלו מהמלחמה הנוראה, פרסם רבינו החפץ חיים זצוקללה"ה "קול קורא" בכל תפוצות ישראל, לרגל המצב, ובו עיצות להינצל ממאורעות המלחמה תחת הכותרת: "לאחינו בני ישראל למושבותם ה' עמהם!" ואלו דברות קדשו:

חוב על כל אחד לילך לבית המדרש עם בניו בכל יום להתפלל שחרית מנחה וערבית בצבור דוקא, ולא ביחידות, ולענות אמן יהא שמיה רבא, קדושה, וברכו, כי על ידי זה מתבטלות בכל יום כמה וכמה גזרות מיישראל, ואין לשער כמה ישועות היו מביאין לישראל, לו באמת היו מתכנסין כל הקהל בכל עיר, אנשים וטף לבית המדרש, להתפלל שלוש תפילות, והיו עונים ברכו, ואמן יהא שמיה רבא, קהל גדול בכל יום, ובודאי היו נצולין בזה אלפי אנשים ממות, וזכות גדול להמזרזין לזה דמביאין ישועה על ישראל.

(נדפס בספר מכתבי הרב חפץ חיים (אגרת קסו. עמוד קסז). וע"ש עוד).